КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 3. БЕРЕЗЕНЬ 1937. РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ХЛІБОРОБ НЕ „ПОЖИВИВСЯ".

Значна звишка цін збіжа, особливо жита і пшениці в останніх тижнях викликає у деяких кругах опінію, що „замикаються ножиці цін", хлібороб збільшує свої доходи і т. д. Мовляв, „так є добре, що може зачатися зле" — найкращий доказ це те, що уряд вже був примушений видати заборону вивозу жита за границі і т. д.

Отже пора звернути увагу, кому слід, на один факт: остання звишка цін прийшла в порі, коли величезна більшість хліборобів давно уже визбулася була зерна. Заробили на цій, до речі дуже великій, звишці переважно посередники, які мали накуплене в осени збіжа. Нещасна, і досі ще незмінена, практика скарбових властей, які стягають податки на селі в осени, заставляє постійно 90% хліборобів випродувати свій продукт тоді, коли він найдешевший. Отже не хлібороб „поживився" на звишковій коньюнктурі.

Це ще один арґумент за тим, що треба з ґрунту реформувати хліборобський збут продуктів. Це почесне завдання кооперації — хоч, признаємо, національна реформа вимагає значних капіталів на зачетування збіжжа і його маґазинування.

ІНІЦІЯТИВА НАШОГО ПІДКАРПАТТЯ.

Акція оснування кооперативного млина, яку започаткував Окружний Союз Кооператив Стрий, у порозумінні з іншими союзами Підкарпаття — це справа першорядної ваги. Досі було її тяжко зрушити з місця, коли цілий орґанізм нашої господарсько-споживчої кооперації був в стані реконвалєсценції. На почин союзів Стрия, Станиславова, Калуша і Дрогобича відгукуються живо підкарпатські кооперативи, декляруючи свої вклади на „фонд кооперативного млина".

Як живо відчуває цю справу наше село, доказом цього може бути „обрахунок" одного з учнів Заочних Курсів Кооперації при РСУК. Цей курсант, на запит: кілько приблизно заробляють посередники при збуті продуктів вашого села, дав таку відповідь:

„В нашому селі найбільше на нас заробляють млинарі за перемелення збіжа на муку. У нас є 240 господарств, які разом мелять пересічно що року 1400 сотнарів збіжа. З того 600 метрів на

вальци, по 2 зл. робить 1200 зл., а разівкою по 1 зл. дає 800 зл. Разом отже заробляють за мелення 2000 зл.".

„Також телята і безроги продаємо через посередників".

Наші підкарпатські союзи зроблять переломової ваги діло, коли твердою волею доведуть до кінця розумно задуманий плян.

ПРО ОБСЛУГУ ТІЛЬКИ ЧЛЕНІВ

Стара рочдельська засада, що кооператива обслуговує торговельно лише своїх членів, в нашій кооперативній дійсности доси, як то кажуть, пасла задніх. Тільки молочарська кооперація з кредитовою придержуються її з 100%-ах, мабуть тому, що від доставця молока можна легко дістати уділ, так само, як від позичаючого гроші в кооперативній касі. Але велика більшість наших закупочно-збутових спілок цю засаду нехтувала і нехтує й доси. Як причину подається цю обставину, що уділ не легко здобути, а кооператива, особливо в перших початках, коли ще має небагато членів, не може обмежитися до господарського звязку з самими членами; торговельне підприємство в початках мусить шукати покупця без огляду на те, чи він є членом чи ні.

Можна сумніватися про те, чи таке обоснування правильне; якби так було справді, то славнозвісна рочдельська кооператива не моглаби була взагалі повстати, бо вона продавала товар лише членам. Те саме можнаби сказати і про більшість англійських кооператив, про всі німецькі кооперативи (там здавна правно недозволена продаж нечленам); таке саме діло з кооперативами в Данії і деяких ще других державах. Для того, щоби вже в самих початках мати вистарчаючий круг другів і покупців, кооперітива приступає до торговельної діяльности аж тоді, як уже приєднала вистарчаюче число членів (в Анґлії таким числом вважають 200 родин). Так основувані кооперативи мають від самого початку тверду господарську базу, не лиш в мобілізації покупців, але й уділових капіталів.

Нових кооператив тепер у нас основується вже не багато; говорити приходиться головно про вже існуючі. Роблячи уступку старим навикам, іноді дуже сильним, не будемо тут говорити про ті кооперативи, які в наслідок лихої своєї політики находяться у фінансових труднощах. Але ті, які вже вийшли з крізових турбот, вже не продають на кредит — повинні зробити другий крок вперед: заперестати обслугу нечленів.

Коли одночасно даватимуть товар солідний і по корисних цінах, тоді до них приступлять в члени усі ті особи, які доси ними не були, хоч піддержували з кооперативою господарські взаємини.

Це буде, побіч товарових зворотів і надплат, найкраща аґітація за вступом у члени кооперативи.

ЧОГО НЕ МІГ ЗРОЗУМІТИ ПРИВАТНИЙ КУПЕЦЬ.

У „Нашім прапорі" з 27. січня ц. р. читали ми „Розмову з укр. купцем". В розмові цій не мало місця заняла оцінка кооперації. Є там деякі уваги, які віддзеркалюють доволі у нас поширене хибне розуміння мотивів кооперативної діяльности. Ось одна з таких уваг:

„Я особисто маю жаль до кооперативного союзу! — каже купець.

— Ов! щож таке між вами зайшло?

— О така простенька річ! От частенько їде до Союзу наш справник п. М. за товарами для кооперативи, тай я через нього все передавав, щоби й мені купив мила, пасти, цукру, кілків, цукорків та інших товарів. За привіз я йому платив. Аж раз він сказав мені, що там якийсь урядничина зганив його за те, кажучи: „Як ви можете приватників, своїх конкурентів, спомагати, та ще товари їм возити?" Ну й скажіть, чи це мудро, по купецьки? Я гадаю, що навіть якби Жид замовив ваґон мила Центросоюзу то можна йому продати.

— Я теж думаю, що так — додає автор статті в „Н. Прапорі".

І тут ми доходимо до слизького місця. Купецька льоґіка, яка думає виключно катеґоріями зиску, очевидно не в силі зрозуміти кооперативної льоґіки, яка крім чисто економічних міркувань мусить мати на увазі ще й інші, суспільні, національні і т. д. моменти. Хто думає тільки про хвилевий успіх і зиск, той очевидно бунтується проти кооперативної засади: обслугувати тільки членів, тільки своїм членам робити доступними користи з гуртового закупу і власного виробництва. Бо тільки тим способом можна ділом переконати загал про те, що кооперація це добра і потрібна річ; словесна пропаґанда не вдіє багато, коли в парі з нею йдуть конкретні діла. Бо вище від хвилевої користи ставить кооператор загально-суспільні, ідеалістичні завдання й цілі цілого свого руху.

А громадянин-купець думає, що все це примха, як він згірдливо висловлюється, „якогось урядничини" (!) з союзу!

Ці справи треба нашим людям терпеливо вияснювати, бо у нас ще, ой як багато примітивізму в думанню!

ЧИ ІСНУЄ ЩЕ КОМУНІЗМ В СРСР!

Чергова масова екзекуція найвизначніших большевиків з наказу Сталіна приневолює поставити ясно питання: чим є по суті сучасний режім у СРСР?

Чи є це ще комунізм, хоч велика більшість тих, які його творили, його найвизначніших ідеольоґів — впала його жертвою?

Знаємо, що неодин альхемік загинув від тих отруйних ґазів, які сам вигадав. Не буде, здається, великою пересадою, коли

скажемо, що й Зіновєва з Каменєвим і Пятакова з Радеком постигла доля подібна до тих альхеміків: їх знищила „диктатура пролєтаріяту", яку вони викохали і теоретично обґрунтували. Вони самі собі винні, що не передбачали льоґічних консеквенцій свого збірного винаходу. Вони ж повинні були розуміти, що коли раз заведено „диктатуру", то вона врешті решт мусить стати диктатурою о с о б и. Диктатура, виконувана цілою суспільною клясою, чи хочби навіть „комуністичною партією", як пізніше говорилося — це нонсенс, це суперечність сама в собі; нонсенсом була також дальша консеквенція: „диктатура політбюра комуністичної партії". В с а м о м у п о н я т т і д и к т а т у р и л е ж и т ь п о с л і д о в н е ц е н т р а л і з у в а н н я в л а с т и, а ж п о к и в о н а н е о п и н и т ь с я у 100%-а х у р у к а х о д н о ї о д и н и ц і.

Так воно нарешті й сталося. І з комунізму виріс — с т а л і н і з м, а невдоволені тим фактом пішли гризти землю. Ще раз кажемо: винні вони самі.

Сталінізм — це первородна дитина комунізму-большевизму; але кожний відчуває, що нині вже н е м а к о л и ш н ь о г о б о л ь ш е в и з м у в Р о с і ї. Закінчилася доба правління колєктивної диктатури над СССР. (Скінчилася ф а к т и ч н о. Коли буде зліквідована й формально, себто коли буде розвязана ВКП — це лише питання часу).

Хто такий нині Сталін — Робеспієр чи Бонапарте? Нема ще нині даних на те, щоби його вважати Наполєоном російської революції, а сучасні й найближчі московські розстріли — Термідором цієї революції. Наполєон був, як відомо, чистий військовий карієрист, які небудь соціяльні чи політичні програми були йому і чужі й байдужі. Сталін, покищо принаймні, більше нагадує Робеспієра, себто людину, опутану соціяльною манією, доктриною в кожному разі не особистої натури. У своїй діяльности внутрі СССР він продовжує лєнінську програму воєнного комунізму, з як найбільшою централізацією. Правда, робить це нині вже не як добровільно кимсь вибраний вожд, а як володар-самодержець, але робить.

Як бачимо: економічно-політична суть большевизму, покищо принаймні, остає в силі, зміна досягла покищо формальної сторінки. Нема вже большевицької партії, з її, якимиб вони там не були бюрократичними, але все таки хоч позірно самоуправними тілами. Лишився тільки — по больвешицьки думаючий диктатор.

Чи він остане на завжди большевиком — не берімся твердити ані „так", ані „ні". Є деякі познаки (прим. кілька характеристичних параґрафів у новій сталінівській конституції), які можна би викладати, як охоту наподібнюватися (хоч на папері) — до демократичних держав. З другого боку сильний зріст останніми часами в СССР, при очевидній прихильности уряду, московських націоналістичних тенденцій, плекання культу Пушкіна, навіть Петра Ве-

ликого і т. д., не виключають можливости, що сталінізм покотиться шляхами, вдечім подібними до фашизму або гітлєризму.

В кожнім разі в Европі помітне нове охолодження симпатій до СССР навіть у тих кругах, де вони ще були: лівих робітничих. Помітно зростають там впливи „троцкізму", як того напрямку, що далі хоче вірити у світову пролєтарську революцію й... диктатуру.

Очевидно, що для вільного економічного будівництва дорога так само зачинена при „сталінізмі", як була при большевизмі. Але довго вже та страховинна ніч кровавого танцю не потриває. На історичному годиннику вказівка опять посунулася: скінчився большевизм. А „сталінізм" не потриває уже так довго, як тривав його родитель. Темпо подій приспішується.

ПОЛЬСЬКА ЧОТИРОЛІТКА

Бюджетова дебата в соймі й сенаті дала урядові нагоду зясувати свою господарську програму. При цьому найшла собі місце теж 4-літня програма інвестицій, яка є найбільшою польською новістю в економічному житті останнього року.

Віцепремєр і водночас міністер скарбу Е. Квятковскі представив у загальних рисах начерк цього господарського пляну. Він не скривав, що начальна мета 4-літки це воєнна підготовка держави. З огляду на те, що головні осередки польського гірництва і промислу положені не в центрі держави, а більше на окраїнах (головно вугіль, залізо, цинк, нафта) — журою уряду є побудувати великий промисловий басейн в осередку держави, в трикутнику Сян-Висла (район Сандоміра). Там мають повстати нові великі обєкти воєнного промислу; засобом енерґії для цих фабрик має бути головно ґаз, який сюди мають провести з Підкарпаття. На комплєтне переведення тих робіт буде потрібна сума кругло 3000 міліонів злотих. Протягом найближчих 4 літ уряд задумує видати на інвестиції що найменше 2400 міліонів злотих. В самому 1937 році уряд має надію змобілізувати на всі взагалі інвестиційні роботи 800 міліонів злотих. З цих робіт на українські території припадають однак мінімальні квоти.

Це — як на польські фінансові можливости і дотеперішню практику дуже великі суми, і кожного мусить інтересувати, звідки уряд думає узяти ті гроші. Отже що до 1937 року, то плян фінансування такий: а) льокати зі „штивного ринку" (мабуть з інвестиційної позички та з установ соціяльних обезпечень) мають дати 150 міл. зл.; б) з французької позички в цьому році — 136 міл. зл.; в) державні банки дадуть — 10 міл. зл.; г) випуск скарбових білєтів коротко- і середньо- речинцевих 150 міл. зл.; д) з Фонду Праці 40 міл. зл. — разом 486 міл. зл. Крім того з біжучого державного бюджету мається видати на ріжні інвестиції 175 міл. зл., а яких 85 міл. зл. прийде із загранич-

ного товарового кредиту. Разом з інвестиціями шлеського автономічного бюджету в році 1937, як сказано, в Польщі буде видано 800 міліонів на ріжне будівництво.

Це, як на бідний край, величезне зусилля. Міністер запевняв, що воно не потягне за собою захитання валюти ані державного кредиту.

Одначе — чи в решті решт це не приведе до збільшення податкових тягарів? Бож від затягнених позичок і кредитів треба буде платити відсотки і тягар цих відсотків буде обтяжувати щорічні бюджети держави. З огляду на військовий характер усіх майже проєктованих будівництв з них край не буде мати безпосередніх господарських користей — поза працею для певного числа людей з центра держави. Загал населення відчує дуже скоро тяжкі фінансові наслідки так задуманого пляну господарської розбудови.

Зовсім інакші булиби наслідки, як прим. замість 2 міліонів на меліорацію — видано на ту ціль прим. 200 міліонів в однім році. Якби замісць будувати нові фабрики зброї — побудовано у нас на сході кращі дороги, або хоч парусот шкіл там, де їх нема, якби зреґульовано ріки, що нищать селянські поля і т. д.

ФІНАНСОВІ КЛОПОТИ ФРАНЦІЇ.

Франція проголошує нову внутрішню позичку, Франція клопочеться про позичку в банках Льондону. Це два факти, які говорять про те, що урядові Блюма, мимо зовнішніх політично-моральних успіхів, тяжко приходиться санувати розхитані фінанси держави. „Франція ще далі богата, але держава французька бідна" — так схарактеризував внутрішню ситуацію недавно п. Ляметр Ді Ґрейль, член Ради Банку Франції. Постійний від довгих літ дефіцит державного бюджету в цьому році ще більший, саме через надзвичайні видатки у звязку з новими зброєннями. Впливи з усіх джерел можуть дати скарбові в цьому році найбільше 43 міліярди франків, тоді як видатків передбачується на суму 70 міліярдів.

В сумі 70 міліярдів передбачених видатків міститься 16 міліярдів на надзвичайні публичні роботи і зброєння, і 8 міліярдів на покриття дефіциту залізничих товариств і пошти.

Це один бік справи — стан державного скарбу. Другий бік — це стан кешені французького громадянина. Переведена у вересні девалюація наполохала публіку, яка мала які небудь ощадности в банках і касах, — з початку безпідставно, бож гроші були ульоковані у себе в краю і номінальна девалюація не мусіла вплинути реально на зменшення купної сили франка, а тим самим зменшити субстанцію ощадностей. Але тепер, по упливі пів року, ситуація інша. На цілому фронті зросли ціни товарів і услуг, піднеслися також дещо заробітні платні, отже реальна набувча сила франка тепер вже значно менша, як була перед реформою. Ось

це є причина чому у Франції зросло занепокоєння дрібних і великих ощадників, взагалі посідачів капіталів у грошах.

Проти цих неґативів стоять позитиви білянсу господарки нового уряду: безперечне зменшення безробіття (наслідок заведення 40-годинного тижня праці), поправа ситуації на селі в наслідок підвишки цін с.-г. продуктів, велике оживлення в торгівлі і в промислі, чого проявом є зріст курсів акцій, (іноді на 200% і навіть більше).

В кожнім разі валютова реформа у Франції має інший перебіг, як мала в Анґлії або у Злучених Державах Америки.

НІМЕЦЬКА ЧОТИРОЛІТКА

На норимберзькому конґресі німецької „націонал-соціялістичної" партії канцлер уряду і голова партії Гітлер проголосив, що з 1. січнем 1937 року Німеччина приступає до розбудови свого господарства після пляну, розложеного на 4 роки. Метою 4-літки має бути: 1) зробити Німеччину вповні самовистарчальною в ділянці сирівців; 2) досягти повної воєнної готовости. Німеччина має в цілости звільнити себе від конечности набувати що небудь за границею. Усі сирівці, усі продукти потрібні до споживання, одягу і узброєння мається продукувати в краю.

Вже давніше було відомо, що почасти в Німеччині, почасти в інших країнах були пороблені винаходи, які дають змогу продукувати штучно, з европейських сирівців кавчук і ґуму, вовну, бензину, їдомий товщ з рибячого трану та ще дещо. Одначе дотеперішні технічні засоби не були ще такі досконалі, щоби давали змогу робити ґуму чи навіть вовну в такій ціні, щоби вони могли рівнятися цінам природної ґуми. Завданням 4-літки малоби бути здешевити кошти продукції до тої міри, щоби винаходи ці могли мати масове прикладення.

Уряд приступив уже до реалізації 4-літнього пляну. В проєкті є, крім названих сирівців, фабрикувати ще штучний корок (дуже потрібний у воєнному промислі), цукор і мід з дерева, підошвову шкіру з молока, з паперу сорочки. Має бути збільшена продукція марґарини, а з ростинних відпадків мається робити підмінку яєць. (Якби це все здійснено, то м. і. це бувби удар по експорті масла і яєць, нафти, льону і конопель з Польщі).

Над усіми цими змаганнями домінує клич: „до зброї!". Бож сказав диктатор 4-літки, премієр Ґерінґ: „гармати Німеччині потрібніші як масло". Перед продукцією засобів споживання ідуть потреби зброєння. В цілости очевидно 4-літка означатиме величезне зусилля цілого народнього господарства на продукцію засобів воєнного матеріялу.

В Німеччині по всіх площах, по прилюдних домах видніє тепер напис-гасло: „В кожнім смітнику котлєт!". Це заклик до якнайбільшої ощадности у витраті матеріялу і сирівцю,

так дорогого тепер в Німеччині. Держава зорґанізувала загальну збірку відпадків: металю, текстилю, дерева, харчів. Розтягнено специяльну опіку над сміттям, яке тепер вживається для промислових цілей. Про вартість відпадків і говорить згаданий клич.

Як бачимо, Німеччина живо нагадує тепер воєнний табор; громадянин цього краю переживає вдруге добу „воєнної господарки" (Kriegswirtschaft або Kriegssocialismus).

Як відомо, воєнні приготування Німеччини вже викликали, як відповідь, величезні збросння Франції і Великої Британії. Все це разом мусить у своїх наслідках загальмувати господарську поправу, яка була помітна від деякого часу. Франція оглядається за новою великою позичкою. Ухвалила на днях величезну внутрішню позичку на збросння також Анґлія. Воєнна забава коштує.

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ І ОСОБИСТА ВІЛЬНІСТЬ В НОВІЙ СОВІТСЬКІЙ КОНСТИТУЦІЇ.

7. стаття ухваленої 5. XII. 1936 нової конституції СССР признає членам колхозів

„особисте ужиткування куска поля коло хати („приусадебного участка"), з правом вести там своє власне господарство, право на власний мешкальний будинок і живий інвентар (не робочий), як також право держати птицю, згідно з законом про хліборобські артілі".

10. стаття тоїж конституції ще раз підтверджує повищі права, поширюючи їх ще на

„особисту власність громадян, яку становлять доходи придбані з праці або з ощадности, мешкальний дім і допоміжне господарство з приналежними до нього предметами, домашнім урядженням, як також предмети, що призначені для особистого спожиття і вигоди".

Коли хто думає, що ці дві статті означають відступлення від дотеперішніх правних засад СССР, то є в блуді, бо дотеперішнє право допускало приватну власність у ширших розмірах. А саме: 52-га стаття цивільного кодексу СССР вичисляла такі предмети приватної власности:

„продукційні знаряддя і засоби... гроші... інші вартісні предмети, між ними золоті монети і заграничні валюти".

Таким чином нова конституція звужує дотеперішні правні норми, а не навпаки, як спершу була опінія в Европі (чит. статтю Ст. Ґлясса в „Пшеґль. Ґоспод." ч. 2/37).

Вступивши до колхозу, селянин фактично і правно працається з усім тим своїм майном, що вніс до нього. В разі викинення його з колхозу ані земля, ані робоча худоба, ані знаряддя продукції — йому не повертаються (ст. 2. і 3. статуту колхозів з 17. II. 1935). Людина, що її викинули з колхозу, не може з правила

найти праці ніде, бо всюди вимагають паспорта, а сільському населенню паспортів не видається.

Таким чином в СССР маємо діло з фактичним примусовим прикріпленням хлібороба до колхозу, в ролі новочасного кріпацтва. Мужик є власністю колхозу, а не навпаки, як це твердить большевицька пропаґанда за кордоном. Це кидає властиве світло на вартсіть тих кількох параґрафів на вступі конституції, в яких говориться про „особисту недоторканість громадян СССР, про охорону мешкання, листову тайну" і подібні неймовірні річи.

В меншій мірі, як сільська людина, є прикріплена до свого місця побуту й праці також людина міста. Робітник прикріплений до підприємства вже не відмовою паспорта, тільки радикальнішим способом: відмовою кватири і всякої опіки бюра приділу праці в разі самовільного відходу з праці. Він не дістане нового заняття і втратить мешкання. А цього досить, щоби тероризувати людину.

Хто прибуває до якоїсь місцевости, мусить предложити доказ вимельдування в попередній місцевости і доказ нормального звільнення з праці; коли цих паперів не представить, то не буде принятий в реєстр жителів і негайно відставлений назад на місце попереднього побуту.

Так виглядає „особиста свобода" громадян при „найдемократичнішій" конституції світа.

КОТРІ ДЕРЖАВИ ПЕРЕВЕЛИ ДЕВАЛЮАЦІЮ?

	Коли?	% девалюації
Арґентина**	осінь 1929	53
Австралія**	17. XII. 1929	52
Нова Зеляндія**	1930	51
Вел. Британія**	21. IX. 1931	40
Данія**	26. IX. 1931	51
Швеція**	28. IX. 1931	43
Норвеґія**	28. IX. 1931	44
Портуґалія**	вересень 1931	39
Брит. Індія**	1931	40
Канада**	1931	41
Фінляндія**	жовтень 1931	48
Австрія	грудень 1931	21
Японія	13. XII. 1931	65
Греція	1932 і верес. 1936	56 і 30
Півд. Афр. Унія**	19. IV. 1933	41
Злуч. Держави Ам.*	28. XII. 1932	40
Югославія	червень 1933	33
ЧСР*	17. II. 1934 і 8. X. 1936	17 і 15

* Країни з новим законним курсом золота;

** Штерлінґовий бльок;

Бельгія*	30. III. 1935	28
Данціг*	2. V. 1935	42
Італія	28. XI. 1935 і 5. X. 1936	18 і 40
Франція	25. IX. 1936	ca 30***
Швайцарія	26. IX. 1936	ca 30***
Голяндія	27. IX. 1936	20—25***
Латвія	28. IX. 1936	40***
Туреччина	28. IX. 9136	ca 30***

ВИПИСКИ

„На заміт, що кооперативні орґанізації витискають приватні підприємства, можна сказати лише одно: кожний новий винахід приносить деяку шкоду старому... Залізниці виперли диліжанси, нині самоходи витискають залізниці. Кожна нова машина робить зайвими стільки то й стільки робітників. А мимо того ніхто не береться твердити, що не треба нових винаходів. Тільки — так, як мимо залізниць не вигибли цілком фірманки, а залізниці працюють далі мимо величезного розвитку автомобілізму, так само добрі приватні підприємства, як довго сповняють свою ролю з користю для суспільства, зможуть існувати побіч кооперативних підприємств. Кооперативи це вільні добровільні орґанізації і для того вони не мають нічого спільного з державним примусом. До держави вони не мають жадних претенсій, опріч одної: щоби їм дозволено свобідно розвиватися. В цій точці вони є представницями лібералістичної засади свобідного розвитку й вільної конкуренції, засади, яку визнає також приватно капіталістичний світ. Якжеж хтось може твердити, що це є твори марксистівського духа, це значить твори примусового, державного соціялізму?" **Бернард Еґґі (Швайцарія).**

„Підчас як плянова господарка кладе натиск на примус з боку держави, кооперативна господарка має довіря лише до свободи. Перші кооператори так дбали про свою незалежність, що відмовлялися від якоїнебудь помочі з боку держави. Нині майже в усіх державах плянова господарка накладає на кооперацію залізний ґорсет, якого утиск на довгу мету не буде до витримання".

„Є глибокі причини, задля яких кооперація мусить обстоювати свободу. Творячи свої правила на базі інтересів покупця, кооператори твердять, що підставою вартости всіх предметів є їх пожадання. Отже, тому, що людські пожадання зміняються, то державна орґанізація ніколи не буде досить гнучка, щоби узгляднити капризні запотребування публики. З того отже виходить ясно: устрій, в якому покупець має бути осередком, мусить у великій мірі узгляднювати свободу й добровільність".

Бернард Лявернь.

*** Приблизне обниження.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Картелі і ми

Виїмок з реферату визначного провідника шведської кооперації п. Альбіна Йогансена виголошеного 1936 р. на літній кооп. школі Міжнар. Кооп. Союзу у Сальтйебаден (Швеція).

Доба, що її переживаємо, цікава також тим, що постійно ростуть нині професійні орґанізації. Професійною орґанізацією називаю кожне обєднання якоїсь господарської ґрупи з метою оборони своїх інтересів. Є такими орґанізаціями союзи робітників, але є ними також союзи підприємців, які мають ціли, якраз протилежні тамтим і ставлять всякі перепони орґанізаціям робітників.

Союзи підприємців не зазнають від нікого ніякої перешкоди, хоч змагають вони до як найвищих цін за свої вироби і нищать конкуренцію. Ці союзи купців і промисловців відомі найбільше під назвою картелів. Картель обєднує підприємців якоїсь одної ґрупи (бранжі). Підприємці, що обєдналися, вибирають собі президію, уряджують сходини, на яких ділять між собою ринки збуту і встановляють ціни, по яких члени картеля мають продавати вироблені ними товари. Притім беруть під увагу ті фабрики, які мають найвищі кошти виробництва (себто найгірше загосподарені). Отже ціни, що їх установляє картель, є завжди вищі, ніж булиби тоді, якби ціну товару визначала свобідна конкуренція між підприємствами.

Чи високі картельні ціни є небезпечні для суспільства? Деякі люди думають, що так; інші є погляду, що картелі є потрібні, щоби ціни не падали занадто та щоби фабриканти, саме ті найдорожчі, могли також жити. Приклонники картелів виходять з цього становища, що конкуренція вимагає від промисловців і купців забагато праці. Картелі, мовляв, занадто улегшують їм життя. Воно робиться вигідне, турбота за долю підприємства стає менша. Бо-ж і кепська фабрика може існувати.

Але противники примусової орґанізації господарства твердять, що картелі є шкідливі, бо високі ціни потурають марнуванню продукційної сили. Вони кажуть: це річ природня, щоби ті фабрики, які працюють негосподарно й неінтенсивно, уступали місця тим, що краще виконують свою ролю.

Нелегка це річ вирішити цю справу цілком обєктивно, бо майже кожна людина є членом якоїсь господарської орґанізації. Попробуймо одначе трактувати це питання як найзагальніше. Чи це добра розвязка — удержувати високі ціни, для того, щоби забезпечити життя тим, що займаються виробом і росподілом товарів? Коли йде про мій особистий погляд, то мушу на це питання відповісти слівцем „ні", — бо високі ціни означають малу спотребу. Кожна досвідна господиня знає, а знає також і кожний, хто продавав коли небудь у склепі, що так воно

є дійсно. Коли напр. пані дому йде купити шинки, а довідається, що шинка подорожіла, то почне думати, чи би не далося шинки заступити чим іншим. Можливо, що й найде якийсь інший товар, що його купить замісць шинки. Якби і другого тижня ціна шинки була висока, може господиня й купить її, але купить менший кусок, ніж купувала звичайно. Вона удержує видатки на харчі в однаковій висоті як передтим, але робить це так, що купує менше.

Товаром, який прекрасно показує вагу ціни, є яйця. Весною і з початком літа, коли яєць доволі, ціна паде і господині їх купують багато. „Яйця тепер такі дешеві" — говориться тоді — „що можемо собі їх позволити". Спотребовується більше яєць так довго, поки вони дешеві. Але як прийде осінь і холодніє, продукція меншає і ціни йдуть вгору. Тоді вже родина не може спожити стільки яєць. Якби ціни яєць були однакові як літом, так зимою, тоді требаби хіба силою примушувати людей, щоби літом їли більше яєць, як зимою. Отже лише ціна є причиною, яка реґулює спотребу після продукції.

На прикладі яєць я хотів дати очевидний доказ на те, що виробництво, ціна і спотреба це річи тісно зі собою повязані. Є в інтересі як продуцента, так і консумента, щоби ціни були знижені, коли є велика продукція, на те, щоби споживач міг з неї користати. Але є річи, які не залежать так від природи, як яйця. Причиною ріжниць у продукції яєць протягом року є природні закони. Але є чимало річей, виріб яких не залежить від тої чи іншої пори року, від тепла чи холоду, дощу чи посухи. В тих ділянках легко картелям зговоритися що до удержування високих цін. Але що значить висока ціна? Згадайте про яйця в зимі! Коли це є промислові вироби, то підвищена ціна означає зменшену спотребу, а вслід за тим і зменшене виробництво. Продукція достосовується до спотреби. Коли-ж мова про яйця, то спотреба достосовується до продукції.

Я міг би перечислити більшість продаваних товарів і сказати, що їх ціни в більшій або меншій мірі означують картелі. Як приклад, візьму ціну картеля електричних лямпок (жарівок). Пару літ тому взад ціна звичайної жарівки була у Швеції 1 корону і 35 ерів, а тепер така жарівка коштує 80—85 ерів! Зниження ціни спричинило більшу спотребу жарівок, а дякуючи тому в електричному промислі найшло працю більше людей. Спотребувачі заощадили кілька міліонів корон, які обернули на закуп інших товарів. Спричинила цю зміну споживча кооперація, яка підняла війну з картелем, основуючи власну фабрику жарівок і збила ціни, як це усі знаємо. Якби не те, то ціни жарівок булиби ще навіть пішли вгору, так як пішли угору всі інші електричні матеріяли і жарівка булаби коштувала не 80—85 ерів, а приблизно 1,60 кор. себто у двоє більше. При такій ціні спотреба жарівок булаби зменшилася значно, а число занятих

в цьому промислі осіб знизилосяб, замісць того, щоби підрости так сильно, як це тепер має місце.

Діяльність споживчих кооператив у многих ділянках заставляє купців — не надуживати своєї сили шляхом порозуміння і устійнювання одностайних цін. Внаслідок тої конкуренції консументи отримують за свої гроші більше, незалежно від того, чи купують в кооперативних складах чи у приватних купців. Опріч того у виробництві находить працю більше осіб, а це має значіння для зросту праці також у розподілі дібр, бо спотребувачі можуть більше купувати. Співпраця кооператив споживачів у виді союзу "Kooperativa Verbundet" дає змогу контролі над картелями продуцентів. Скрізь у промислі, де усадовився союз кооператив з власними фабриками, він тисне ціни вниз. Але й інші виробничі картелі додержують більш-менш можливих цін, бо знають, що консументи вміють боронитися і можуть оснувати і в цих галузях свої власні виробництва. Отже і тут кооперативний рух в цілій державі реґулює ціни і так причинюється не тільки до збільшення спотреби, а й зросту місць праці. Навіть ті, що стоять з боку, мусять признати, що ця конкуренція між приватною і кооперативною формою виробництва виходить суспільству дуже на користь.

Очевидно, коли дивитися на річ з погляду інтересів окремих суспільних ґруп, то оцінка може випасти неоднаково. Уявім собі тільки, що продавець ел. жарівок заробивби на одній жарівці подвійно, якби ціна не була здавлена. Річ природна, що він бувби різким ворогом кооперації, котра змагалаби до обниження ціни. Одначе в душі він мусить все таки признати, що поступок споживчих кооператив ішов по лінії інтересу загалу. Та мала користь, яку він мавби з високої ціни — булаби побудована на зменшенні місць праці для робітників. Що приватні купці дивляться нерадо на кооперативи, які не дають їм тягнути користи з картельних обєднань — це річ зрозуміла, бо люди мало коли дивляться на справи не через окуляри своїх особистих інтересів. А що ті особисті інтереси не є інтересом загалу, це також кожному ясно.

Якщо ціна впливає на спотребу і число місць праці, то і фабрикант, якби вглибився у справу, прийшовби до думки, що в його інтересі є удержувати ціну в такій висоті, щоби як найбільше людей могло мати працю. Тоді і продавці мають більше роботи. В часі, коли так дуже розросталася шведська кооперативна орґанізація, у вільнім змаганні з приватниками підприємцями, в торгівлі і комунікації прибуло в державі нашій 100.000 занятих осіб. До того причинилися споживчі кооперативи одною пятою частиною (20 тис.). Через те, що нині громадянин зі свого доходу може закупити більше як колись, зросла спотреба товарів взагалі, а це вийшло на користь торгівлі і комунікації до такої міри, що число занятих осіб у цих двох ділянках від того часу подвоїлося.

Небезпечна це річ для громадянства, коли хтось свої власні інтереси ототожнює з інтересами суспільства, отже з інтересами усіх громадян. Інтереси кожної одиниці і кожної господарсько-суспільної ґрупи мусять підчинюватися інтересам суспільного загалу. (Це стара кооперативна засада). Коли так станеться, то щойно тоді як найбільше число людей досягне як найбілького щастя.

А до тої цілі повинен змагати кожний чесний мущина і кожна чесна женщина. **А. Йогансон.**

Експорт яєць з Польщі в 1936 році

По огляді яєчної торговлі в Европі та деяких позаевропейських країв („Кооп. Респ." ч. 2 з лютня 1937) не від річи буде запізнатися докладніше з експортом яєць з Польщі. Ця ділянка торговлі тим більше для нас інтересна, що входить в круг торговельних оборотів нашої кооперації. А далі, яйця, як рільничий продукт, відограють у нашому економічному житті немалу ролю. Цим продуктом заінтересований весь загал нашого селянства, як артикулом торговлі, якого продукцією на збут займається кожне без виїмку сільське господарство. Понадто це одинокий продукт, який до заграничної торговлі приходить у 70 відсотках з українських земель в Польщі.

Перед війною, коли до Галичини був вільний довіз яєць з Вел. України, Галичина відогравала домінуючу ролю в міжнародній торговлі яйцями. Тоді Галичина була головним доставцем цього продукту на ринки Австрії, Чех, Німеччини, Бельґії та Франції. Галицьке яйце, а з ним і пограничні галицькі міста, як: Броди, Підволочиська, Гусятин, Скала, а на Буковині Новоселиця, були знані в цілій майже західній Европі. І нині стрічаємо ще немало великих імпортових фірм, які повстали з ініціятиви галицьких купців — Жидів.

По війні богато дечого в Европі змінилося, а з тим зайшли великі зміни і в яєчній торговлі. В Польщі з самих початків її повстання ніхто тою ділянкою серіозно не інтересувався. В міжчасі краї з чисто промисловим наставленням стали не тільки підсилювати годівлю дробу для власних потреб, але і на вивіз до чужих країв (Німеччина, Австрія, Бельґія, Франція і т. п.). Ще до 1926 року приватна ініціятива мимо великих перешкод в одержуванні дозволів на вивіз яєць могла в яєчній торговлі себе сяк так проявляти. В тому році дійшов вивіз з Польщі до кульмінаційної точки, бо осягнув аж 8500 ваґонів. У тім році стала Польща першим експортером в Европі. Однак зі стратою німецького ринку, з початку через наложення високого мита в Німеччині, а пізніше через митну війну з Польщею, зачинається в Польщі занепад екс-

порту. Німеччина в часі правильних торговельних оборотів забирала 50% цілої надпродукції з Польщі. Експортери з Польщі шукають за новими ринками і поширюють свою експансію на старі ринки (Анґлію, Австрію, Чехи). З нових ринків здобувають Італію, Швайцарію, вкінці Еспанію. Однак ні поширення збуту на старих ринках, ні здобуття нових ринків не дає рекомпенсати за страту німецького ринку. Експорт Польщі паде з року на рік і вкінці Польща опинюється на 5 місці між европейськими експортерами. Та це не найважніше. Важніше для нас те, що експортери Польщі для здобуття нових ринків і запевнення собі збуту на старих ринках ведуть сильну конкуренцію з іншими краями, коштом сільських продуцентів, бо чим рік, то більше обнижують ціни яєць в закупі. В тих конкуренційних змаганнях доходило до того, що ціна в закупі доходила навіть до $1^{3}/_{4}$ ґроша, що означувало цілковиту катастрофу для годівлі дробу. Тоді під напором вже невеликого числа експортерів (бо в міжчасі більша їх частина побанкротувала) та при сильній співучасти нашої кооперації, в тому часі вже експортера більшого розміру, уряд прийшов з матеріяльною допомогою для експорту на тих ринках, які стало платили стратні ціни за товар з Польщі, та на зовсім нових ринках, як Ґібральтар, Палестина, Злучені Держави Америки і т. д.

Державна матеріяльна допомога з одної, а старанніша селекція товару з другої сторони поправили ситуацію о стільки, що ціна в закупі не мала причини зійти нижче 3 ґр. за штуку. Остра держана контроля всіх посилок до Анґлії увінчалася вкінці таким успіхом, що ціна польського яйця посунулася з послідного на третє місце поміж всіми експортуючими краями. За прикладом нашої кооперації і приватні експортери централізують подачу товару на закордонних ринках, що причиняється немало до добрих вислідів. При тім стисле придержування добровільних постанов між самими експортерами що до однозгідного висилання усталених кращих стандартів на деякі ринки принесло офіціяльні заяви імпортерів чужих країв (Австрія, Чехи, Швайцарія, Німеччина), що товар з Польщі дорівнює якостево навіть голяндським та данським яйцям.

В 1936 р. продукція яєць зачалася несподівано скоро підноситися. Вже в січні була продукція така обильна, що навіть і в тому місяці доходить до експортових трансакцій. В тому часі через відсутність більших запасів на чужих ринках, ціни держаться досить добре, бо навіть на анґлійському ринку доходять до 117 зл. за 24-копову скриню франко корабель Ґдиня. В перших місяцях 1936 р. є великий попит на яйця з Еспанії, але на жаль через тамошні валютові реґляментації купці не спішаться з офертами.

Цю резерву до еспанських трансакцій оправдує те, що з Еспанії не можна діждатися належитостий ще з 1935 р., а банки, не маючи ніякої певности, коли взагалі можна сподіватися гроший, відмовилися від фінансування еспанського експорту.

Зі збільшеною продукцією дається дуже відчувати брак еспанського відборця, а на ринку найбільшого наставлення експорту з Польщі та інших країв — Анґлії, ціни заломлюються і доходять на товар з Польщі до 57 зл. франко корабель. Ринки Австрії, Чех та Швайцарії справді досить рентовні, але обмежені тамошні контінґенти не приносять великого відтяження. До того ще і товар Бельґії та Данії не дає спромоги осягнути добрі ціни у Швайцарії, а Фінляндія, Литва та Естонія спричинюють обнижку цін і в Чехах. Ситуація стає чимраз тяжчою. Доперва навязання на ново товарообміну з Німеччиною приносить деяке відпруження. В Німеччині удалося усталити при перших транспортах ціни рівні цінам яєць з Данії. Та приділи до Німеччини були дуже обмежені, а при високих цінах приділи ті в грошах, а не в кількостях товару, показалися далеко не вистарчаючі. Щоби заставити експортерів не занедбувати і анґлійського ринку, видає уряд примус висилки 3 ваґонів яєць до Анґлії за 1 ваґон до Німеччини. Так-то коштом досить рентовного експорту до Німеччини підсилено загальний, навіть нерентовний експорт. В міжчасі торговельний світ призвичаївся до домашньої війни в Еспанії і купці зачинають навязувати перервані війною звязки. Звязки ті, хоч з природи річи дуже ризиковні, навязано, і Польща вспіла деяку надвишку, головно захолодженого товару, умістити в Еспанії.

При кінці сезону відновлено торговельні зносини з Італією і там приміщено велику частину вапнованих яєць.

У висліді цілорічних змагань вислано з Польщі 328.279 скринь яєць вартости около 30.000.000 зл. Тим самим Польща осягнула третє місце між европейськими експортуючими краями. Перед Польщею стоїть Данія і Голяндія. Наша кооперація вислала між згаданою кількістю 21.600 скринь вартости около 2.000.000 зл. або 6.6% цілого польського експорту. Відсоток, хоч більший, як котрого небудь року, ще не великий з таких причин:

1. Українська кооперація на всіх около 140 маґазинів в Польщі має всього 8 маґазинів. Реєстрації нових маґазинів в практиці не переводиться, щоби не роздроблювати і так малих континґентових приділів (За 1936 рік зареєстровано лише два нові маґазини на фірму братанка президента Польщі).

2. Наша орґанізація і дальше прикладає як найбільшу вагу докладній селєкції товару. Це конче потрібне, бо таким способом удержується на ринках своєю доброю маркою, а дальше змушує тим і конкуренцію, приватних експортерів до старраннішої перерібки товару. З причини такого наставлення, наш товар офіційно узнаний за найкращий, а проте ми з наших достав до експортових маґазинів вивезли за границю лише около 40%. Інших 60% збули ми в краю, та 4850 скринь в Данціґу. Тут ми стали найбільшим доставцем з цілої Польщі.

3. Захолоджування товару наша кооперація уважає чисто спекуляційною справою і з тої причини не складає товару у холо-

дільнях, а в часі перерви в продукції не висилає товару за границю. У вапні законсервовано в минулому році всего 300 скринь і то з конечности, а тим самим ми не мали відповідного товару пізною порою для Італії.

Матеріяльний вислід експорту був вдоволяючий і наші експортери зможуть виплатити кооперативам, згідно з умовами достави, всі належні надплати. Біжучий сезон заповідається можливостями збуту незле. Є надія, що до Німеччини вивезеться замісць 190 ваґонів около 400, та до Італії около 600 ваґонів, що в порівнанні з минулим роком дасть відпруження на около 700 ваґонів.

І. Мартюк.

КООПЕРАТИВНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Дошкіл продавців

Проєкт під дискусію.

Минули вже ті часи, коли у нас покутувало переконання, що продавцем у крамниці може стати перша ліпша людина, коби лиш вміла трохи читати та рахувати. Сьогодня також вже наші села поволи приходять до того переконання, що, коли хочеться, щоби кооперативна крамниця добре розвивалася, то треба доброго крамаря, хочби навіть з поза даної громади. Крамарем не стається з уродження, а дотичні відомости набувається дорогою кількалітньої теоретичної і практичної науки.

Добре вишколений крамар зуміє приєднати всіх односельчан, як покупців і як членів, до кооперативи та зуміє добре повести повірену йому крамницю. Цим він і собі приспорить добру винагороду й дохід кооперативі, та ніколи не допустить до того, щоби повірене йому майно не було згідне з товаровою книжкою; або, — щоби на кооперативу сипалися адміністраційні й податкові кари за бруд і за зле ведені лядові денники. Такий крамар звичайно є правою рукою завідуючих орґанів і ініціятором неодного почину та поширення аґенд кооперативи.

А які наслідки від обсади посту фахово невишколеним крамарем, є зайвою річчю описувати, бо всі, що зблизька до цеї справи стоять, аж надто добре їх знають.

З власної обсервації знаю, що за страти, які понесла наша кооперація по війні, можна би було поставити кілька великих фабричних підприємств. Втрати ці досягають міліонів, які навіть цим крамарям в більшости не вийшли на користь.

Ці причини заставили наші кооперативні чинники зірвати з дотеперішньою безчинністю в цій справі. Повстають одно- і більшемісячні курси для вишколу кандидатів на крамарів; Р. С. У. К.

веде від кількох літ заочні курси; тут і там окружні осередки влаштовують кількагодинні (одноднеі) виклади й відчити для крамарів. Це все, що робиться в цій справі, взяте разом, не було би зле, якщо б прелеґентами були люди, що самі перейшли правильний вишкіл з цієї ділянки; а далі — якби все це не обмежувалося до теоретичного навчання, яке може принести користь лише слухачам технічно вже підготовленим.

На жаль, воно так не є, бо слухачами всіх цих наук є люди практично неприготовлені. Стягнути всіх крамарів на довший дошкіл до окружних осередків є річ неможлива, а заміна їх новими, вишколеними і не так легка. Бо для цього треба би мати тисячі готових заступників, а з другого боку — серед дотеперішніх працівників є люди, що бездоганно рахунково вивязуються й уже мають сяку-таку практику, набуту в кооперативних крамницях. Вишкіл крамарів-продавців вимагає довшого часу й мусить відбуватися під доглядом фахівця. Та крім нормальної крамарської 3—4 літньої практики треба закінчити вечірню торговельну школу. А за границею по скінченій практиці кожний визволений крамар ще доповнює своє знання і спеціялізується на спеціяльно для них уладжуваних доповнюючих курсах. Такі курси подекуди відбуваються й у нас (ц. р., напр., урядив Союз Укр. Купців). Як бачимо, набути знання доброго продавця не так легко й просто. За мало мати лише охоту й замилування для цієї ділянки праці.

Полишити такий стан, як нині, це значить, ніколи не мати певности щодо одної з важніших основ, на яких розбудовуємо дальші кооперативні підприємства, бо кожної хвилі ці працівники можуть загамувати наш розвій.

Як дошколити занятих крамарів по кооперативах? Щодо цього в мене зродилася думка, якою хочу поділитися з заінтересованими чинниками нашої кооперації та просити в дискусії цією дорогою висказати свій погляд.

Ось цей проєкт: окружні осередки, що піклуються місцевими кооперативами, заанґажують одного чи більше нормально вишколених продавців. Якщоби показалася потреба, то їх відомости з обсягу кооперації й окремих кооперативних вимог, можна би доповнити коротко-речинцевим дошколом і відповідною лєктурою. В цей спосіб окружні осередки розпоряджатимуть мандрівними учителями з ділянки крамарства. Перебуваючи означений час і в установленій черзі по кооперативах даного району, вони мали би займатися практичним, прикладовим вишколом крамарів.

Завданням цих учителів-продавців було би: разом з крамарем співпрацювати в обслузі покупнів, та при цім звертати крамарям увагу на технічно правильну обслугу: завивання, важення, пакування й т. п. У вільних хвилях — відбували би дискусії на теми, звязані з кооперацією, походженням товарів, про їх ужиткову вартість, та примінення їх в домашньому господарстві. До

обовязків згаданих інструкторів належало би показувати, як вести книжки, поручені склепареві, а саме: лядовий денник, передачник, записник відписів і впливу нефактурованих товарів, перебирання товарів за фактурами. Припильнували би вони й упорядкування склепу внутрі та зовні щодо чистоти й щодо укладу товарів та їх консервації. Коли б заходила потреба, то намічували пляни уладження склепу, вивісок і вигідного доступу до склепу. Звертали б увагу на торговельну дисципліну, а вечорами, коли сходяться громадяни на балачку, ініціювали би дискусії на теми, звязані з кооперацією, зокрема про членство, шкідливість довгів для обох сторін, про надбання нашої кооперації та евентуальні вигляди на будуче.

Дуже важно, щоби такий учитель не виступав в ролі якогось диктатора чи комісаря, а був тим, до чого він є призначений, цебто приятельським дорадником-учителем. Також не міг би без виразної згоди крамаря заступати його, щоби відтак крамарі не мали причини своїх рахункових недотягнень звалювати на нього.

Потрібний для того рода дошколу час, що його я обчислюю приблизно на 15—30 днів, залежав би від індивідуальних прикмет крамаря та їх підготовки. По скінченню дошколу списується звідомлення з того, що зроблено, разом з оцінкою, рівнозначною зі свідоцтвом для крамаря.

За додержуванням крамарями даних їм поручень і поучень слідили б або ці самі вчителі шляхом одно- до дводенної провірки, або інструктори окружних осередків. На протязі одного року один такий учитель вспів би вишколити 15—20 крамарів і упорядкував би 15—20 кооператив.

При змінах крамарів ці вчителі впроваджували би нових крамарів у їх обовязки, а в наглих випадках, які досить часто трапляються, могли би на короткий час виручувати крамарів.

В звязку з усім цим — питання, хто мав би поносити кошти удержання цих учителів? Тому, що користи з добре наладнаних кооперативних крамниць плинули би для обох сторін, тобто окр. осередків і кооператив, мусіли би ці кошти обі сторони й поносити. А саме, кооперативи зобовязані були би дати харч і нічліг на протяг цілого часу побуту вчителя в кооперативі, а окр. осередки давали б сталу платню (40—50 зл. місячно, що разом представлялоби вартість около 100 зл. в місяць). Думаю, що ніхто не заперечуватиме, що при помочи добрих крамарів буде можна неодну підупавшу кооперативу поставити знову на ноги, а другі — зробити більше рентовними. Все це мусить врешті решт додатно відбитися на оборотах окр. осередків, котрі з огляду на це повинні взяти ініціятиву й саму справу пропонованого мною дошколу крамарів у свої руки.

Вложений в це діло капітал принесе обом сторонам гарний відсоток доходу та положить триваліші основи під наші кооперативи.

Іван Стернюк.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперативи для поліпшення сільського життя

I.

Злучені Держави Америки є не тільки батьківщиною університетів, удержуваних з приватних засобів; це країна, якої сільська культура виросла трудами орґанізацій, що їх створила суспільна ініціятива сільського населення. Перше таке товариство повстало в 1853 році в малому селі Стокбрідж у стейті Мессачусет. Бачучи сьогоднішній Стокбрідж — гарне купелеве місто, годі собі уявити те вбоге, брудне село, яке тут колись було. Цей поступ — це заслуга згаданого товариства; щоби собі уявити його велич, для того треба навести опис цього села, пера одної його жительки, яка його покинула була, а відтак вернула назад по 40 роках. Вона оповідала, що при її відїзді в селі не було, здається, ані одної деревини, а про якісь бруковані дороги й стежки не було й мови. В середині села був цвинтар, оточений огидним плотом, який служив пасовиськом для худоби. Сьогодня це кладовище оточене гарним живоплотом, усюди дерева й кущі, дороги й стежки всі бруковані. Колись неохайне місце — нині представляє цвитучий і принадний город, окрасу села, яке в міжчасі виросло в місто. Дороги затінені чудовими деревами мають славу найкращих у цілій Новій Анґлії. Церква стоїть посеред гарного парку, ратуш перебудований; це найкраща будівля міста. Колишній деревляний двірець уступив місця модерному, будованому з каменя; побудовано його спільним коштом залізничої компанії і згаданого товариства для піднесення культури села. Воно насадило гарний ліс, де мешканці находять віддих і розвагу.

Користуючись книгою „Village improvement" виданою п. П. Фарвелль-ем у Ню-Йорку 1918 року, познайомимося з цим товариством. Почин до його оснування це заслуга одної жінки, пані Мері Гопкінс; до кінця свого життя вона живо інтересувалася його долею. Їй вдалося зацікавити цим товариством усіх, навіть дітвору. Товариство дістало назву „Товариство Льорел Гілл" — від назви горбка в поблизу села, покритого піском. Місс Гопкінс запросила до товариства усіх мешканців, дорослих і дітей, багатих і бідних, і всі пішли за цим покликом. Дітей нижче 14 літ приймали за оплатою вкладки 25 центів, цю суму можна було також вплатити не готівкою, а працею. Кожна особа поверх 14 літ мала право стати членом під умовою, що або посадить одно дерево й його доглядатиме, або заплатить готівкою 1 доляра, або виконає певну працю, яку вкаже управа товариства. Протягом першого року члени вплатили 600 долярів, в тім 100 долярів у формі праці. З цих грошей товариство давало премії за правильне посадження де-

рева в місці, вказанім товариством. За перший рік посаджено 423 дерев. Загальні річні збори відбувалися по закінченні робіт при великому святі під голим небом; у святі тому брали участь також мешканці сусідніх осель. Чимало своїх успіхів, особливо матеріяльних, завдячує товариство тій обставині, що приймало до свого виділу спеціялістів.

Вислід праці над піднесенням культури оселі був такий, що відвідувачі містечка мали враження, що тут нема бідних і це було дійсно так. Дякуючи товариству, навіть найбідніші люди прибрали гарний і чистий вигляд. Ціле місто було горде на свою опінію найгарнішої й найчистішої оселі і привязувало велику вагу до того, щоби не втратити цієї слави. Коли надійшла пошесть на рослини, товариство поборювало її розповсюднюючи поучення, як поборювати цю недугу.

Товарство дбало теж про бібліотеки й читальні.

Нині місто поділене на 5 округів, а в кожнім є комітет, що дбає про порядок і про добробут. Окрім того є спеціяльні комісії: для фінансових справ, для зрошування вулиць і прятання снігу, для опіки над парками, санітарна комісія, комісія загальних зборів і звязаного з ними народнього свята.

В наслідок діяльности цього товариства піднеслася вартість нерухомостей цього міста на 40—50%, хоча само товариство ніколи не посідало великого майна. Товариство поширило також звичай садження дерев дітьми, при чому дерева носять імена дітей.

За прикладом цього товариства основано подібні у многих містах — деякі з них злилися у своїй роботі з міськими самоуправами.

II.

Між ріжними родами кооперативної праці варта уваги також та, що змагає до піднесення сільського життя. Села й його мешканці у многих державах призабувають, коли ходить про плекання гиґієни. Не дивлячись на свіжий воздух села, сільське населення у многих державах живе в дуже незавидних санітарних умовинах.

Щоби цьому зарадити, селяни в Індії почали орґанізуватися, маючи при цьому на увазі піднесення також і морального рівня життя.

Тому 20 років уперве, в провінції Пенджабі, були основані перші товариства або кооперативи для поправи сільського життя. Сьогодня таких орґанізацій є біля 590 з загальним числом 30.000 членів.

Більшість таких кооператив має завданням давати членам допомогу в випадках народин, весілля, або смерти в родині, зменшуючи їх видатки на ту ціль. Члени 14 кооператив у Ґолюмдур видали всього 14.000 рупій на повищі церемонії, тоді як давніше

видавали річно 40.000 рупій. Члени 7-и кооператив у Монґомері заощадили в цей спосіб при 32 весіллях 16.000 рупій. Деякі товариства забороняють навіть видатки на святочні прикраси (цяцьки). Замість того члени при нагоді видання заміж дочки вкладають вкладку до кредитової кооперативи. Ці кооперативи дбають також про вигляд села, про гиґієну, щеплення недуг, про провітрювання мешкань, поборюють курення опіюму й незаконний виріб алькогольних напитків. Інші кооперативи продають хініну, мило і т. п., дезинфікують керниці. Дві кооперативи паріїв (найнижчої суспільної верстви) забороняють членам уживати мясо здохлих звірят, а одна кооператива в повіті Ґурґаон обовязує своїх членів — прати щонайменше раз у тиждень одіння. Дуже звертають увагу на поборювання малярії, а спотребні кооперативи в Пенджабі продукують і продають для тієї цілі дешеві а тривалі сітки на вікна проти комарів. — Капітал кооператив для поправи життя твориться з вступного, дарів і кар, які платять члени.

Пригляньмося ближче роботі кооперативи для поправи життя в Аравад у провінції Бомбей. Вона завдячує свою появу ані ентузіястичним пропаґандистам, ані впливові доброзичливого начальства, тільки це є етап у поступі самих селян цього села. Основано її тоді, як закладалося й просвітне товариство. Скоро по її появі прийшла черга на кредитову кооперативу (1925). По трьох роках молоді люди села утворили товариство для плекання тіла, воно займалося не тільки ґімнастичними вправами, але веде й боротьбу з лихими обичаями, шкідливими загальному добру. Провідники цього товариства вкупі з кооператорами склали в 1931 році ось таку програму праці:

1. Про всякі спори, що могли б виникнути на ґрунті справ землі, мешкання чи інші рішає товариський суд;
2. В разі весілля платиться 2 рупії до каси кооперативи;
3. Члени обовязуються обмежувати видатки на весілля;
4. Забороняються жертвування через вбиття звірят;
5. В разі випадку хороби члени зобовязуються звертатися о пораду до лікаря, а не до знахорів або фушерів;
6. Члени мають чисто удержувати свої мешкання та місця постою звірят;
7. Родичі членів обовязані посилати свої діти до шкіл.

Щоби влегшити виконання цієї програми, для того створено пять комісій: освітню, рільничо-господарську, санітарну, судову й щадничу. Найбільший успіх мала освітня; їй пощастило поправити навчання хлопців і дівчат та збільшити число школярів.

Рільничо-економічна комісія завела деякі нові методи господарювання та урядила спільний маґазин паші, віддалений від помешкань.

Санітарна комісія, якщо судити по вигляді села, мала не менший успіх. Село стало значно чистіше; ґрупа молодих людей завжди замітає його вулиці. Крім того дбають про те, щоби село

мало чисту воду. До їх розпорядження є також середники поборювання заразливих недуг.

Судова комісія полагодила чимало важних спорів та безліч дрібних сварок, які були би спричинили людям великі судові кошти.

Щаднича комісія боролася з приватним і публичним марнуванням гроша та дала почин до оснування щаднично-позичкової каси.

Кооператива для поправи сільського життя в Аравад приєднала до співпраці також кілька жінок. Має в пляні садження корисних дерев, поправу наводнення, каналізацію, розбудову ремесла і т. д.

III.

Кооперативи здоровля в Югославії повстали майже в тім самім часі, як подібні орґанізації в Індії.

Перша кооператива було основана 21. листопада 1921. В 1923 році заложено союз таких кооператив і це дало товчок розвиткові руху: в цьому ж році число кооператив здоровля дійшло до 13 з 5.049 членами. Правну підставу дав закон про здоровельні кооперативи з 1921 року.

В році 1934 союз обєднував 114 кооператив з 44.973 членами (головами родин); значить, рух обняв уже 270.000 осіб. Власні фонди союзу досягли 6 міл. дінарів, позичений капітал 2,6 міліонів. Уділ члена виносить 10—100 дінарів. Щоби покрити евентуальні зобовязання кооперативи, кожний член приймає на себе ще додаткову відповідальність у висоті двох уділів. Одначе члени мають право розраховуватися з кооперативою також продуктами (доставляючи молоко, сир і ін.) Ці продукти продаються через сільсько-господарські кооперативи.

Кооперативи дають своїм членам лікарську опіку й ліки по низьких цінах. В кооперативах, яких фінансовий стан на це дозволяє, є „санітарні фонди", з яких деякі члени одержують безплатну лікарську опіку.

Вплати членів за лікування дають ще одну користь. Пята частина з цих вплат відходить у спеціяльний допомоговий фонд, з якого член може дістати короткоречинцеву позичку в разі недуги або смерти в родині.

Станиця кооперативи здоровля складається: з лікаря, іноді також доглядачки й одної акушерки. Лікар мусить очевидно проживати на селі.

В домівці кооперативи є: комната порад, аптика, звичайно ще дві комнати для сходин і нарад, іноді ще купальня. Кооператива посідає ще одну або дві комнати для хорих з двома-трьома ліжками для тяжко хорих.

Як довго це можливе, обходяться з примітивним орудуванням, яке відтак стараюсь постійно удосконалювати. Але в бу-

дуччині мають повстати будинки, домірені до потреб сільського населення. Вони будуть величатися в селі, як символ збірної жури за здоровля села.

Будова домів здоровля почалася щойно в 1926 році, у Баніяні й Лазаревац. У році 1934 було вже їх 14. Лічниці кооператив обіймають мешкання лікаря і його родини, вповні уряджену салю порад, почекальню, аптику, іноді також ляботаторію, кілька кімнат для хорих, якщо можна, то комнати для доглядачів, їдальню і амбуляторію, обовязково туш і майже завше купальню. Деякі доми здоровля мають теж полікліники для студіювання медицини, приюти для матерей і для дітей і т. д. Усі здоровельні кооперативи мають природно одну або більше саль для засідань і зборів з урядженням для навчання і дуже часто невелику бібліотеку. Майже усі мають філії для фахового навчання (садівництво, годівля худоби). Кооператива в Беліна удержує плаварню під голим небом. В домах здоровля часто мають приміщення також інші кооперативи села (кредитова, для годівлі худоби, для збуту збіжа і т. д.).

Будинок кооперативи здоровля в Лазаревац, один з найбільших і дійсно імпонуючий своєю простою, а шляхотною архітектурою, коштував міліон дінарів. Нерухомости коштують в ньому 3.240.863 дінарів.

Окрім матеріяльної діяльности займаються кооперативи здоровля також народньою освітою. В кінці року 1933 було 33 секцій молоді зі 743 членами у віці 16—18 літ. Їх теоретичний і практичний плян навчання обіймав: загальну науку про кооперацію, плекання здоровля, піднесення сільського господарства і годівлі. Цілком нову ділянку діяльности творять ветеринарні відділи, покликані до життя з почину хліборобів.

Після книжки п. М. Кольомбен, автора брошури „L'Hygiéne rurale et les coopératives sanitaires en Jugoslavie", Женева 1935, кооперативи здоровля ставлять собі ціль: „створити сільську кооперативу, яка булаби доволі широка, щоби могла виконати свої завдання і доволі вузька, щоби не затрачати господарського й морального звязку з членами".

В. Тотоміанц.

Плян навчання »Сполем« на 1937 рік. Зі статті п. І. Д. у »Сполем« ч. 1. за 1937 рік довідуємося:

В 1937 р. Союз польських кооператив споживачів передбачує ось такі кооперативні курси:

1) 5-денні курси для робітничих освітніх і професійних діячів, по змозі в усіх промислових округах по одному;

2) 5-денні курси для орґанізаторів кооператив споживачів в тих повітах, де рух ще слабий;

3) 7-денні курси для рахівників кооператив в тих округах, де повстало більше нових кооператив споживачів;

4) 8-денні курси для працівників кооператив в усіх можливих округах;

5) 1-денні конференції-курси для членів надзірних рад.

Крім того далі мається форсувати кооп. кореспонденційні курси при союзі »Сполем«. Ці курси одержать в 1937 році від шкільної влади

управнення кореспонденційної школи і матимуть право видавати формальні шкільні свідоцтва своїм абсольвентам.

При кореспонденційних курсах хочуть згуртувати теж самоосвітні гуртки орґанізацій молоді.

Вакаційних курсів союз передбачує в цьому році аж 20. З них 5 загальнодержавних відбудеться на Гуцульщині, а саме для управителів кооператив, для працівників, які уже перейшли курс 1-го степеня, для учительства, для жінок і студенства і врешті курс для освітних діячів.

Крім тих пяти є в пляні льокальні курси: 3 у домі відпочинку професійного союзу кооперативних працівників у Буковині (Шлеська верховина). Це будуть: курс для діячів кооперативних книгарень і два курси для робітників кооператив споживачів; два курси під Бабиною Горою для кооп. діячів Шлеська і Домбровського басейну; 2 у Свєнтокшиських горах для кооп. працівників і жіноцтва; 3 курси над морем: для працівників кооператив Познанщини, Поморя, для учительства Познанщини і для провідників кооператив з цілої Польщі; 4 курси в Устроню під Лодзею: два для робітничих діячів і два для членів сільських орґанізацій молоді; 2 курси над озером Нароч на Виленщині: для працівників кооператив і для жіноцтва.

Оплати за участь будуть як в 1936 році. Кошти прелеґентів бере на себе Союз. Кооперативи по змозі покриють ученикам курсів кошти приїзду.

Данія — успіхи кооп. для збуту яєць і дробу. За достави яєць в минулому році дістануть члени кооперативи для збуту яєць по 13 ерів за кільоґрам (в Данії панує в збутових яєчних операціях система річних розрахунків, себто пулінґова). Союз для збуту яєць має надвишку у сумі 2,4 міл. корон. В 1936 році зарізано в цілій Данії 5 міл. штук птиці, З того припадає на 4 кооперативні централі 2 міліони. Перша з тих централь була основана в 1932 році і гуртує 40.000 годівців птиці (10 проц. всіх годівельників). Кооперативи ще не мають достаточних поміщень для передержування птиці; буває, що птицю треба передержати і кормити.

Невдала спроба притиснути кооперацію. Круги детайлістів-купців в Анґлії дали почин до внесення законопроєкту про обмеження діяльности кооператив, зокрема про заборону основування філій. Цей законопроєкт занепокоїв свого часу анґлійських кооператорів. Законопроєкт відкинула палата громад в другому читанні. Внескодавці жалувалися, що кооперативи привели чимало купців до банкроцтва. Для улегшення собі справи внескодавці виступали одночасно також проти великих капіталістичних »товарових домів«. Противники законопроєкту вказували на те, що банкроцтва досягають звичайно лихо ведені купецькі підприємства; банкроцтва бували вже тоді, коли на світі ще не було кооператив і товарових домів.

Стан кооперації в Італії. Кооперація в Італії починає двигатися вперед, хоч що правда, число кооператив не досягло ще того стану, в якому находилася перед переворотом 1922 року. Після зіставлення, що його подає „Le Coopérateur Suisse" на день 31. грудня 1936 було в Італії разом усіх родів кооператив 15.647 (після зіставлення проф. Бородаєвського в році 1921 було всіх кооператив понад 18.000). Все ж таки є поступ проти стану з 1929—30 рр. коли в Італії було всіх кооператив 13.130 (гл. „Informator Spółdzielczy" St. Thugutta з 1932 р.). Стан кооперації по окремих ґрупах такий (на 31. XII. 1936):

Нац. Союз сіль. госп. кооп-в (артілі спільної обрібки землі) — 350 кооперат. Нац. Союз с. г. кооп. для перерібки і збуту — 3570 кооператив молоч., 20 кооп. олієнь і 84 кооп. сушарень. Нац. Союз кооператив праці (головно будівельні робітники) — 1.200 кооп-в. Рибальські кооп-ви — 106 кооп-в. Нац. Союз будівельних кооп-в — 1.352 кооп-в. Нац. Союз транспортових кооп-в — 344 кооп-в. Нац. Союз сільських закупочнозбутових кооп-в — 800 ко-

оп-в. Нац. Союз споживчих кооп-в — 3.500 кооп-в. Нац. Союз кооп-в для обезпечення худоби — 753 кооператив. Разом 12.079 кооп-в.

(Решта кооператив є очевидно незорґанізована, поза союзами).

З усіх родів кооперації найгірше поводиться споживчим кооперативам. Центральний союз цих кооператив замісць підноситися підупадає. Це вяжеться з політичними умовинами — які не сприяють самоорґанізації робітничого елементу.

Розквіт скандинавської фабрики жарівок. Відома шведсько-дансько-фінська кооперативна фабрика жарівок »Люма« продала в 1936 році 4,53 міліони жарівок, проти 3,67 міліонів в попередньому році. З того 1,83 міліони закупили споживчі кооперативи, решту державні і самоуправні установи.

Зріст кооперації в Японії. Після звідомлення центрального союзу японських кооператив кооперативи Японії мали в 1936 році 5,967.110 членів (проти 5,824.496 в попередньому році). Вкінці року було всього 15.013 кооператив проти 15.024 в році 1935. Уділових капіталів було 338,9 міліонів єн проти 338,6 в мин. році, але оборот товарами злетів з 412 міл. єн до 214 міліонів єн. Кооперативи мали 1.055 міліонів єн кредитів.

Успіхи коопер. пралень в Анґлії. В 1912 році був оснований союз. кооп. пралень в Менчестері. Оборот цього союзу виніс за 2. піврік 1936 р. 295.117 фунтів шт. За 25 літ існування обороти зросли 50 разів. Число робітників зросло з 100 на 4050. Союз обєднує тепер 49 пральняних кооператив, має 4 пральні у Менчестрі, 2 в інших містах і понад 100.000 клієнтів. Платні персоналу вищі від тарифи профес. союзів.

СЕРЕД КНИГ

E. O. Ruhmer; „Entstehungsgeschichte d. deutschen Genossenschaftswesens". Hamburg, Krögersverlag 1937. Gen. u. Soziale Bücherei.

У виданні під керівництвом відомого теоретика кооперації Роберта Шлєссера появилася повища студія др. Румера про початки німецького кооп. руху. Книжка Румера говорить з окрема про перші кредитові і ремісничі кооперативи. У другій частині є список кооператив, що 1866 року були відомі Шільце-Деліччеві (ремісничих, споживчих, кредитових, продукційних, закупочних і ін.) на терені Німеччини, німецької Польщі, Чехословаччини і Австрії. Книжка представляє, як німецькі люди боронилися від господарської заглади і находили рятунок в кооперативах. Бачимо теж великих провідників цього кооперативного руху, які виходили зі середовища ремісників і робітників.

По зясуванні середовища, з якого росло спілчанство, автор описує оснування перших кооператив, їх надії, змагання, труднощі. Так як кооперація для нас нині є самозрозуміла річ, такою новістю вона була в початках. Консервативний елемент стирається з революційним, що його видала на політичному полі революція 1848 року; це саме змагання повторяється в господарській ділянці — боротьбою за кооперативи. Якби були перемогли противники, то німецький середній стан бувби здесяткований, німецьке робітництво ніколи булоб не зробило такого поступу.

Боротьба за кооперативи була велика. Наведемо тільки один приклад з книжки Румера. Дотичний розділ носить заголовок: »Фанатичний противник перших німецьких кредитових кооператив«. Цим фанатичним противником був краєвий радник округи Деліч, в районі якого находилися перші кредитові кооперативи Німеччини — в Айленбурґ і Деліч. Цей добродій звався фон Раухгавпт. В письмі до влади він називає кредитові спілки »протизаконними«. »Прямо погубною« видається йому Айленбурська позичкова

каса, яка »навіть аґентів розсилає, які вишукують для неї вкладки і кредити«. Гостро критикує він солідарну відповідальність членів, що була заведена вперве у цій кооперативі. Він вказує на те, що в противелжність до інших грошевих установ народні банки не мають ніякого власного капіталу, та що єдиною забезпекою для вірителів є сума майна членів. Ляндрат (радник) округи Деліч, яка відтак зробилася славною, не забуває додати ще й те, що така забезпека, це ніяка забезпека, бо члени кооператив находяться переважно в кепських матеріяльних відносинах.

Так само критикує пан ляндрат відсоткову стопу 5%, яку айленбурська каса платила своїм вкладникам від їхніх ощадностей. Тим вони »заманюють малих людей«, вміщувати все своє майно в касі. На іншому місци пише Раухгавпт: »щоби покласти кінець люкративним грошевим інтересам народніх банків«, жадає він, щоби »необмежені грошеві операції кредитових кооператив звести до дійсної потреби«. Ця богато ілюстрована, та все таки дешева книжка (6 нім. марок) повинна найтися у кожній кооперативній бібліотеці, може бути гарним дарунком особливо для заслужених працівників кооператив.

В. Тотоміанц.

A. Honora Enfield: „Spółdzielczość, jej problemy i możliwości. Autoryzowany przekład M. Orsetti. Wyd. „Społem", Warszawa, 1937. st 110, 8°.

Покійна секретарка Міжнароднього Союзу Кооператисток Гонора Інфільд написала цю книжку з любовю до діла, якому все життя служила. Написала її при цьому так живо, що її прочитає з найбільшим зацікавленням навіть той, хто знає »на память« усі підручники кооперації. Бо річ у тім, що п. Інфільд не писала »підручника«, себто книжки переладованої іменами, датами і цифрами. Вона дає характеристики чолових постатей кооп. руху і насвітлює мотиви їх діяльности; даючи інформації про головні кооперативні орґанізації не обмежується, звичаєм деяких Англійців, до своєї лиш батьківщини, а узгляднює й інші країни, навіть далекоазійські. При цьому представляє весь рух кооперативний в динамічній перспективі, не як заціпенілі цифри й дати, не як рух о сталих уже формах і методах. Видно, що авторка дійсно вросла в кооп. рух і оберталася в його проблємах; якби його обсервувала із зовні, професорським дослідчим оком, то праця її вийшлаби може більш нашпікована цифрами й діяґрамами, але не зачіпалаби стільки живих проблєм, питань до вирішення, як це зробила. Авторка сміливо піддає під дискусію або й сумнів такі прим. нібито устійнені погляди, як потреба існування окремої кооперативної партії в Анґлії, як »співпраця« кооперації з професійними союзами, нахил Лєйбур Парті до удержавнювання і т. д.

Є деякі думки Г. Інфільд, з якими ми не конче погодилисяб (прим. про публичний характер кооперації на рівні з державою, про бажаність передати кооперації законодавчим шляхом всіх функцій товаророзподілу та ще дещо). Зате є дуже багато глибоких і розумних думок — а найголовніше це те, що авторка ніде не накидає своєї думки, найчастіше вдоволяється лише інтеліґентним поставленням проблєми. Тим вона заставляє читача — думати.

Це, як слушно завважує перекладчиця, діяльна кооператорка п. др. Орсетті, найбільша цінність у книжці.

Думаємо, що ця вартісна книжка жінки-кооператорки найдеться у всіх наших бібліотеках, а вже обовязково її прочитають усі наші жінки-орґанізаторки кооперації.

К. Коберський.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

Закарпаття в кліщах лихварства. »Діло« з 17. лютня 1937 містить репортаж з українського Закарпаття. Виймаємо з нього те місце, що з'ясовує господарське положення країни:

»Закарпаття... все ще є тою відсталою, бідною країною зі щорічним голодом на Верховині, бідняцтвом на низах і господарською всевладою Жидів. Їх там найбільший відсоток з усіх земель Чехословаччини; на 8 родин арійського походження на Закарпатті припадає одна жидівська родина. Населення Закарпаття у своїй масі бідне і не в силі власними засобами протиставитися господарській жидівській мафії краю. Тут моглаби допомогти хіба лише стихійна і здорова кооперація (в першу чергу збутова), але чи можлива вона без національно свідомого елєменту села?...

»Правда, тут мігби хтось сказати, що розвалюю відчинені двері. Бо кооперація на Закарпатті є, вона існує. Егеж існує. Закарпаття, за офіційними даними, мало аж 168 кредитових кооператив, з фатальною, до речі, кредитовою господаркою (напр. великі льомбардові кредити на вино, якого нема кому продати і т. д.) і ...ледви 89 споживчих кооператив. Ті кооперативи мали 10.576 членів, які вложили паїв на 1,552.447 корон ч. і водночас набрали на борг всякого краму на 2,428.417 корон чеських. Цеж кримінал, а не кооперація! І при тому всьому пан др. Еміліян С. Бачинський пише з фантазією у репрезентаційнім »Сборнику: Подкарпатская Русь 1919—1936« (Ужгород 1936 р.):

»Результаты кооперативной дѣятельности за истекшіе годы т. е. от 1919 года и по 1936 год нужно признать удачными (!!) кооперація послѣ переворота получила новыя основы для своей дѣятельности и при поддержкѣ государства (!) создана сильная кооператывная организація (?), которая в данное время является уже одним из важнѣйших факторов экономической жизни на Подк. Руси«.

»...Твердж у дальше: кооперація, яка моглаб створити господарську самостійність населення Закарпаття — не існує. На нашому селі Закарпаття дальше панує експльоататор чужинець. Це не злобний дотеп, коли скажу, що мафія жидівського купецтва поділила Підкарпатську Русь на 5 експльоатаційних областей, визначених бігом рік. На чолі кожної такої области стоїть жидівський капіталіст купець, що має своїх обєктів старших і молодших. Вони диктують ціни на худобу, садовину, хліб і нема нині на українському селі Закарпаття втечі від цієї диктатури цін. Всі аґенти, коршмарі, згінники чи купці детайлісти на місцях тримаються строго встановленої своїми торговельними диктаторами купівельної норми, а коли треба, то й встановлюють репресійну знижку цін для опірних селян«.

Висновок з цього стану річи може бути тільки один: українське сільське населення на Закарпатті треба підготовити освітньо й економічно до господарської самоорґанізації. Всі надії на поміч від кого небудь, на »зміну в трактуванні Українців« і т. д. треба покинути.

Про задовження і віддовження села. В 5. ч. »Громадського Голосу« пише д. Микола Репен (господар з Бобреччини) на тему сучасного задовження хліборобів (стаття п. з. »Числа говорять«). Стаття оперує виключно даними урядової статистики, а висновки з неї доволі цікаві.

Отже передовсім автор, зіставляючи число хлібор. господарств в Польщі зі сумою управної землі приходить до висновку, що якби все сільське населення розмістити рівномірно по всій управній землі держави, то випалоби на кожне господарство по 6,5 душ, а на кожну душу по 0,425 гектара засівної площі. (Пропускаємо подрібні обчислення автора).

На основі звідомлень про працю роз'ємчих урядів для справ віддовження, д. Репен подає, що тих 129.867 господарств, які скористали з віддовженевого закона є задовжені на суму 126.743.000 зл. Це робить пересічно на господарство 876 злотих. З огляду на те, що тими цифрами обняті лише довги з часу до 1932 року, автор припускає, що ціле обдовження буде зо два рази більше.

Вартість сільських господарств на терені трьох галицьких воєвідств, перед 1928 роком була:

а) з інвентарем і запасами:

пересічно на 1 га. найліпш. землі 4286 зл., середн. землі 3000 зл., найгіршої землі 2170 зл.

б) за саму землю:

пересічно за 1 га найліпшої землі 3570 зл., середньої — 2396 зл., найгіршої — 1020 зл.

У 1933 році вартість була така:

а) з інвентарем і запасами:

пересічно 1 га найліпшої землі 1936 зл., середньої — 1568 зл., найгіршої — 1650 зл.

б) сама земля:

пересічно 1 га найліпшої землі 1486 зл., середньої — 1176 зл., найгіршої — 690 зл.

Пересічно у всіх воєвідствах загальна вартість сіль. господарства обнизилася о **50%**, а вартість самої землі о **57%**. Це є пересіч, а в окремих випадках розхилення більші або менші.

Тим цифрам автор протиставить факт, що сума довгів хліборобів, після »віддовженевих законів« не підлягла зменшенню. Він пише: »Коли б віритель селянина був перед кількома роками купив один гектар ґрунту, то до нині той гектар не вродив би йому другого гектара! Але коли він позичив селянинові гроші на купно одного гектара землі, і діставав щороку свій зиск у формі відсотків, то по якому справедливому закону він може тепер вимагати від свого довжника двох гектарів? Чому саме на кризі довжник має руйнуватися, а його віритель наживатися?

»Справедливість теж вимагає, щоби у відношенні до обниження вартости майна селянина і тим самим і поменшення доходів з того майна, поменшити його чинитьби на публичніцили — державні й самоврядні податки й данини«.

»Принатницька справа«. »Торговля і Промисл« ч. 4 у статті »Нам пишуть:« негодує на пропаґандистку Окр. Союзу Кооп-в Стрий, котра в рефераті у Гребенові »накинулася на приватне купецтво. Мовляв, приватник не дає ніякої користи українському народові, бо збогачується сам один і більш нічого, а кооперація дає працю богатьом людям, тощо...«. »Кооперація дає великі грошеві підмоги на українські народні цили, а приватники дають по 15 сотиків і то кидають їх, як собаці від напасти«.

Дописувач »Т. і П.« вважає таку пропаґанду шкідливою. Взагалі він бажав би, щоби приватне купецтво було поза всякою критикою. Тимчасом кооперація є за критикою і не протестує, коли її роботу річево критикують другі.

В тому-ж числі Редакція »Т. і П.« негодує, що »Кооперативна Республика« не тільки не відреклася брошури А. Гаврилка п. н. »Приватники і кооперація«, а навпаки ще її »похвалила«. Брошуру ревізора РСУК »Т. і Пр.« називає »писаниною«, а факт, що »Кооп. Республика« брошури не осудила — пояснює тим, що, мовляв, „schöne Seelen finden sich", Мовляв — найшлися два негодяї.

Такий рівень полєміки звільняє нас від реаґування.

„Prof. Oberländer twierdzi..." Економіст варшавського »Курєра Поранного« п. М. І. (17. лютня 1937, стаття „Czy reforma rolna stwarza gospodarstwa żywotne?") подає зіставлення вислідів парцеляційно-кольонізаційної акції. Це зіставлення, цікаве само по собі, подаємо окремо. Тут нас цікавить інша річ. Автору треба вияснити, чому пересічний розмір господарств, потворених при урядовій парцеляції, в Галичині значно менший, як у інших районах Польщі. Він пише дослівно:

„Znamienny wyjątek stanowią 3 województwa południowe (z czwartego brak danych). Jest zrozumiałe, dlaczego właśnie te województwa wykazują niższe normy. Są to terytoria o największym przeludnieniu w Polsce. Prof. Oberländer twierdzi, że stan agrarnego przeludnienia Galicji **porównać można jedynie do najbardziej przeludnionych okolic Japonji i Chin.** Trzeba więc było w woj. południowych tworzyć gospodarstwa nieco mnieisze, aby w części przynajmniej zaspokoić ogromny głód ziemi tych okolic".

Ми подали повищий цитат без найменших змін; грубо підчеркнене місце відзначив сам автор.

»Курєр Поранни« це ґазета, яку повинні читати ті польські посли і сенатори, що в соймі і сенаті так горяче доказували потребу і навіть конечність кольонізації східних і полудневих воєвідств свіжо спроваdженим з заходу польським елєментом, бо, мовляв, »там є ще місце«. Коли-ж читали, то як назвати їх поведінку?

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Німецьке молочарство в нових умовинах. В ході господарської кризи німецьке хліборобство, як і в інших державах, найшлося в тяжкому положенні. Але не краще велося й молочарням, як приватним, так і кооперативним. За журналом „Molkerei-Zeitung" (ч. 15 за 1936 рік) подаємо низку інформацій про молочарський монополь, що його завів у 1933 році уряд націонал-соціялістичної партії.

Міністер хліборобства Дарре предложив кабінетові вже в 3 тижні по своїй номінації проєкт закона про примусову картелізацію в ділянці молочарства. На чолі того картеля поставлено державного урядовця, який дістав титул державного комісаря молочарства.

Вседержавний картель молочарства складається тепер з 15 провінціональних молочарських обєднань, а ті мають під собою 69 окружних молочарських союзів. Членами молочарських союзів є всі особи, заінтересовані в торгівлі молочними продуктами: отже хлібороби-продуценти, торговці молоком і маслом та молочарські кооперативи.

Орґанізації потворено згори, по наказу і в дуже швидкому темпі. Які завдання мали ці »молочарські обєднання«?

В першу чергу установляти ціни за сирівець (молоко) на місцях, далі розмежування теренів праці окремих молочарень (кооперетивних чи приватних), щоби одна не робила конкуренції другій. В третю чергу малося розмежувати також райони праці продавців молочарських продуктів.

Як бачимо, реформа пішла в напрямі заведення монополю на перерібку молока, примусового назначування цін (знесення вільної конкуренції) і заведення концесійної системи в перерібці, а навіть у торгівлі молочними продуктами.

Коли вже машина пішла в рух і назначені комісарем молочарства місцеві комісари посклеювали на місцях »молочарські обєднання« з хліборобів, купців і кооператив, приступлено до уділювання концесій на перерібку молока і до розграничування районів між окремими концесіонованими молочарнями. З огляду на те, що рішено давати першенство кооперативам перед приватними молочарнями, а у многих районах таких ще не було, рішено приступити до будови нових молочарень і правного оснований кооператив. Ця робота до нині ще не закінчена, що й зрозуміле. Перевагу кооперативам признано тому, бо їх господарка легко надається до державної контролі (явність книг і діловодства), а ціла реформа мала на меті передовсім: дати державі в руки керму молочним і товщевим господарством. Монополь заведено тому головно, щоби можна було зго-

ри призначати ціни і у бажаний спосіб реґулювати збут. Референт молочарства в міністерстві (автор згаданої статті у Molkerei-Zeitung) подає, що для дійсного панування над ринком, над цінами і збутом потрібно було мати у своїх руках 4/5 всього молока і масла.

Районізація молочарень привела до ліквідації многих закладів, там, де вони були густо розсіяні. Що зроблено з їх власниками — автор не подає. Так само з торгівлі вилучено чимало осіб, яким не уділено концесії під закидом нефаховости. Автор признає, що часто пришлося вживати »аж драконських засобів«. (Очевидно, викинені з праці збільшили число безробітних).

Як на цілій реформі вийшли продуценти молока, себто, чи одержали вищі ціни, стаття не подає. Підчеркує тільки вагу заведення сталих цін молока і масла протягом цілого року, згадує теж, що піднеслися ціни масла. Що ціни плачені за молоко по молочарнях не мусять бути добрі, видно з цього, що наложено спеціяльний податок на те молоко, яке хлібороби продають поза молочарнею, у себе з двора або у свіжому стані в місті. (Про це пише автор другої статті, де описана діяльність райнсько - майнського молочарського картеля). Коли й це не помагало, тоді у більшости районів взагалі заборонено продавати молоко поза молоарнями. Очевидно, що ці зарядження звернені лише проти хліборобів-продуцентів. На загал ціни молока в цьому районі, який вважають найліпшим, є о 3—6 пфеніґів вищі за 1 л. свіжого молока, як були перед реформою. (Одначе треба взяти під увагу, що від 1933 року ціни в Німеччині взагалі пішли дещо в гору). За свіже молоко платиться офіційно в цьому районі 15 до 18 пфеніґів за 1 л., неофіційно, »з під поли« очевидно більше, коли треба видавати заборони такої продажі.

Автор другої зі згаданих статтей подає, що через пляномірнішу районізацію зменшилися кошти достави до молочарень, а коли додати ще фінансову поміч орґанів самоуправи і банків, то на загал молочарні сануються. Очевидно, вони втратили свою господарську незалежність.

Заходи для поборення сільсько-господарської кризи у Фінляндії. (Др Е. Пеннапен, Гельсінґфорс, Osteuropa Markt, 4, 1936).

Початок кризи у Фінляндії помітний уже 1928 р., в першу чергу в деревнім промислі. Потім прийшов недорід, він приніс 750 міл. фінл. марок втрати. Великі суми заморожено в будівельнім промислі і на меліораціях. Очевидно ціни впали, головно на с.-г. продукти; в порівнанні з 1926 р. — 100, ціни були 1932 — 82, 1931 — 70. В парі з тим пішов зріст безробіття і банкротств.

Сільське господарство грає у Фінляндії велику ролю як джерело доходу населення. Отже акцію боротьби з кризою розпочато тут. Експортери дістали право вивозити яйця і свинське мясо без вивозних оплат. Рівнож жито і ячмінь.

Коли 1928 р. вивезено яєць на 152.400 ф. м., а ввезено на 1,122.076 ф. м., то 1933 р. вивезено яєць на 132,5 міл. ф. м. Свинського мяса вивезено 1933 на 33 міл. м., а ввезено на 7,3 міл.

Для пожвавлення вивозу масла й сира введено вивозні премії, а іменно 3 ф. м. від кґ. масла, при ціні 23 м., для сира 2 ф. м., при ціні 13 ф. м.

Очевидно висота премій безупинно змінялася в залежности від потреби.

В цілости видано у 1934 р. на премії 95 міл. ф. м. Ці премії втримали ціни масла, сира, свинського мяса і яєць на одній висоті. В 1935 р. видано 135 міл. ф. м. для стабілізації цін усіх с.-г. продуктів. Але при вивозі беконів, яєць і сира до Анґлії, Німеччини та Сп. Д. премій не було.

Щоби охоронити власну продукцію, наложено мито на марґарину і пашу. Мито дорівнювало експортовій премії. Зате знесено податки на марґарину (при обмеженій кількості продукції). Ці всі заходи спинили привіз. Навіть у 1934 р. прийшлося зовсім заборонити довіз свинського

мяса, смальцю, олео-марґарини, масла, кокосового і пальмового оліїв для їди.

Збіжевий промисл піднесено рівнож охоронними митами і законом, на основі якого при меленні чужого збіжжя (жита, ячменю) млини мусіли додавати 5—65—95% краєвого. Це так піднесло власну продукцію, що вже незадовго Фінляндія вповні покриє власне запотребування. Кріза довела до того, що Фінляндія навіть почала сіяти пшеницю.

Задовження сільського господарства 1929—30 дорівнувало 5920 міл. ф. м. Процентова стопа виносила в торг. банках 10,9, при державних позичках 5,1%. При рентовности хліборобства в 1929—30 р. 2,9% про сплату довгів не могло бути мови. Це довело до тяжких ліцитацій. Держава мусіла замінити короткоречинцеві позички на довгоречинцеві, видаючи на це 200 міл. м. державних облігацій. Відсоткова стопа була 6,5%. Облігації були без податку. Вірителі були примушені приймати облігації або згодитися на безвиповідну мораторію. На уздоровлення с. господарств видано разом 457.434.000 ф. м. Уряд пішов ще далі і зліцитовані землі призначив на поселення для попередних власників, якщо вони мали для цього кваліфікацію.

В той спосіб уряд замінив короткі, дорогі кредити на довгі, значно дешевші.

Окрім того перевело правительство ще й інші заходи для злагіднення крізи, а іменно:

На самі меліорації пішло 1928—35 р. 228,5 міл. ф. м., чим значно поширено посівну площу; сотворено варстати праці для 200.927 хліборобів на 224.253 га ріллі і 33441 га пасовиськ. Селяни одержали 187,4 міл. ф. м. премій. Рівнож призначено премії на нові будівлі.

В цей спосіб оброблена поверхня з 2.160.072 га 1927 р. зросла на 2.467.882 1934 р., що становить 8,2% управної поверхні на 30 міл. га цілої Фінляндії.

Чи можливий »розподіл праці«! Нарікання українських приватницьких кругів на кооперацію, що вона не хоче ділитися з ними тереном праці, що хотілаби мати монополь і т. д. не устають. — При цьому вони якось дивним дивом ідуть в парі з появою щораз нових приватних підприємств, які роблять конкуренцію анальоґічним підприємствам кооперативним. До довгого реєстру таких фактів, що його навели п.п. О. Луцький і Ю. Шепарович у своїй відповіді секції укр. промисловців (гл. ГКЧ ч. 5/37) треба додати ще два нові факти з самого Львова. Це є виріб порошку до печива »Ароза« (конкуренція порошкам »Пласту«) і відкриття у Львові приватного ґалянтерійного склепу (конкуренція кооперативі »Базар«, що існує ледви рік).

Не наводимо цих фактів тому, щоби ми боялися за долю названих кооперативних підприємств, бо їх солідна праця аґітує за собою сама. Реєструємо їх для того, щоби колись можна було на них покликатися.

Бо наш приватницький світ постійно підносить жалі з цього приводу, що мовляв кооператори підривають ґрунт приватним українським підприємствам. Досі вони, що правда, не могли назвати ні одного факту, щоби кооперація свідомо хотіла відбирати покупців якомусь існуючому, а солідному українському приватному промисловому підприємству, а мимо того чуємо з їх боку постійні жалі, що кооперація не хоче »мирного росподілу праці«. Дійсність каже, що такої доброї волі бракує якраз з боку приватницького світу.